

ATITUDINI ALE FEMEII ÎN MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ

VALENTIN ORGA

Dacă de-a lungul veacurilor concepția despre femeie și despre rolul ei în societate a evoluat, eternul feminin s-a rânduie printre mituri și s-a confundat cu creațiile artiștilor și poezilor. Realitatea, în permanentă schimbare îi hărăzește femeii roluri tot mai diferite, mai dinamice, plasate pe o scală valorică ce culisează de la femeia casnică sau virtuoasă prin credința ei, la personajul politic, chiar determinant (regine, prim-miniștri etc.)

Încercăm, în cele ce urmează, să surprindem câteva clișee ale prezenței femeilor în mișcarea de rezistență anticomunistă, ale atitudinilor acesteia în timpul acelor vremuri tulburi din istoria României. Materialul folosit este în cea mai mare parte constituit din interviurile realizate de cercetătorii Institutului de Istorie Orală din Cluj Napoca în Munții Rodnei (1997- grupul "Garda Albă"), în Munții Banatului (1998 - grupurile conduse de col.Uță, comandorul Domășneanu, S.Blănaru), în zona Huedin (1997-1999 - grupurile Capotă -Dejeu, Potra-Gheorghiu. Șuşmanilor). Bogatul material existent ar permite o analiză complexă din perspectivă psihosocială a comportamentului feminin pentru fiecare zonă în parte. Ne mărginim în această fază, așa cum am mai precizat, doar la a puncta câteva aspecte ale acestei probleme.

Ocuparea militară a României de către Armata sovietică, impunerea treptată a controlului sovietic (combinat cu jaful) și în economie, precum și măsurile antisociale a stârnit un val masiv de convulsii în rândurile populației, care au culminat cu accente dramatice concretizate în lupta armată în munți.¹ Astfel, s-au organizat grupuri de rezistență în zona Munților Făgăraș ("Vulturii Carpaților" - cu I.Mogoș, I.Gavrilă, N.Mazilu: "Haiducii Muscelului" - cu Gh.Arsenescu și frații Arnăuțoiu),² în zona Banatului (grupurile conduse de col.Uță, c-dor Domășneanu, S.Blănaru),³ în regiunea Olteniei (frații Carlaonț, D.Totir, N.Trocan, grupul maiorului L.Dimitriu sau al lui Tr.Marinescu, cel al căpitanului Gr.Brănești ș.a.)⁴ în Bucovina (Macovicuic, Cenușă, Vatamaniuc, Motrescu, Arnăutu ș.a.)⁵ ș.m.a.

Numărul lor este însă mult mai mare, iar cei amintiți sunt doar exponenții unei mișcări de rezistență națională îndreptată împotriva abuzurilor noilor autorități. Fenomenul a angrenat un număr mare de români, aparținând tuturor categoriilor sociale, indiferent de apartenența politică sau religioasă. Rezultatul rezistenței directe sau indirecte a fost pe lângă mii de victime, sute de mii de oameni care au umplut închisorile sau care au fost deportați or li s-au stabilit domiciliu forțat departe de casă.

Activitatea grupurilor din munți s-a întins pe o perioadă de 12 ani (1946-1958). Atât cei hăituiți de trupele Securității, cât și cei care înfruntând riscurile i-au susținut oferindu-le provizii și chiar adăpost, sperau cu insistență în venirea salvatoare a americanilor.

Conflictele sociale determină sau intensifică disturbări psihologice, dar care se manifestă diferit de la mediul urban la cel rural, de la intelectual la omul simplu din popor. La fel, și femeia trece prin puternice frământări interioare, având reacții diferite, de la resemnare și refugiu în credință, la gesturi decisive de înfruntare a restricțiilor și prejudecăților sau chiar a morții. Prin urmare, într-o perioadă de transformări, care periclita integritatea și liniștea căminului, care atentau la existența familiei și la siguranța personală, femeia își dobândește individualitatea, treptat, devenind parte activă. Supusă hărțuieilor, asumându-și rolul "capului de familie" (atunci când soțul a fost plecat sau arestat), aceasta nu mai este preocupată de propria-i poziție, ci de problemele comunității în care trăia. Câmpul de manifestare, redus până nu demult la problemele domestice, devine dintr-o dată mult mai larg, cu o mai mare responsabilitate. Prin acțiunile și atitudinile ei în situații devenite dramatice pentru o societate în ansamblul ei, putem spune că femeia a rupt blestemul care o apăsa de veacuri, de a nu putea participa la expediții războinice⁶, egalând superioritatea rolului bărbatului prin atitudinea ei.

Siguranța morală, considera M.Niel, este asigurată pentru femeia care se sacrifică pe altarul valorilor "familiei", în timp ce conștiința sa este împăcată că își îndeplinește "datoria", așa cum îi este propovăduită de

¹ Gh.Ionescu, *Comunismul în România*, București, 1994, p.135

² C.Ionițoiu, *Rezistența armată anticomunistă în Munții României*, București, Gândirea Românească, p.44

³ *ibidem*, p.23

⁴ *ibidem*, p.6

⁵ I.Gavrilă Ogoranu, *Rezistența armată anticomunistă*, în *Analele Sighetului*, I, 1995, p.101

⁶ Simone de Beauvoir, *Al doilea sex*, București, 1998, p.111

autoritățile civile, religioase etc.⁷ Prin urmare, noile situații create îi impuneau asumarea, până la revoltă, a apărării posibilității îndeplinirii acestor îndatoriri.

Satul, datorită principalei îndeletniciri (agricultura), având o categorie socială majoritară (țărani) este asociat cu un loc de conservare a tradițiilor, unde progresul își face loc cu mare greutate, un loc idilic și armonios. În acest cadru tradițional, femeia se afla mereu în umbră, definindu-se în raport cu bărbatul și în funcție de el depinzând de munca la câmp pe care o presta alături de acesta.

Ne-am oprit asupra lumii satului în special datorită faptului că solidaritățile acesteia sunt mai durabile și se manifestă într-o măsură mai liberă, lipsită de prejudecăți. Țăranul este mai ușor de înduplecat de suferința umană și mai admirativ față de actele de curaj, chiar atunci când acestea aparțin străinilor. Fenomenul rezistenței are imens de multe exemple de asemenea manifestări de solidaritate, de umanitate, unele costând vieți sau ani mulți de temniță. Pe de altă parte satul a fost în fapt, mai degrabă "vecin" cu pădurea.

Agresiunea exercitată asupra satului românesc produce mutații esențiale în raporturile interumane și afirmări ale unor atitudini care, în condițiile unei vieți normale erau greu de anticipat în cazul femeilor.

Un prim caz asupra căruia ne-am oprit este cel al bătrânei din Brăișor, Onița Cătaș, născută în 1904. Casa sa se învecina cu cea în care se ascundea medicul veterinar Iosif Capotă⁸, iar relațiile sale cu gazdele acestuia (Iustina Chiului și mama ei, Irina) erau foarte bune. Aflând de prezența lui și de situația în care se găsea, de fugăr, știindu-l încă de multă vreme ca un om foarte bun, Onița mergea tot mai des în vizită la acestea și ducea de mâncare pentru oaspetele lor. Deși Capotă era modest în pretenții, "Numai pită și hiribe (cartofi - n.n.) să-mi dați", ospitalitatea țăranului chiar și în acele vremuri grele era la mare cinste, căci, Onița îi ducea de mâncare, cum își amintește aceasta "când tăiam galițe. Aveam vacă de muls și-i duceam lapte."⁹

Ajutorul acesteia femei nu s-a oprit aici. Deși era conștientă de riscul de a se vedea cu un "proscris", dat fiind faptul că doctorul fusese căutat deja de Securitate și în satul lor, având exemplul soțului ei, care refuzase să meargă să vorbească cu acesta, Cătaș Onița merge chiar mai departe și acceptă să răspândească manifestele multiplicat de Capotă. "M-o mânat și pe mine să-i țin manifeste (...) Am fost odată la *Fechetău*¹⁰ (...) Când nu mă vede nime, țâpam câte una pe jos". Mulțumirea era de fiecare parte, dar mai ales a doctorului: "Așe bine-i păre când venem să-i spun: «O citit omenii și le păre bine că se schimbă regimul (comunist - n.n.)»"¹¹

Încrederea pe care o avea în ceea ce făcea Capotă nu se limita doar la o complicitate, ci putem spune că era mai mult, o asumare a acțiunii acestuia. Dovadă că ea a încercat să-l convingă pe fiul său, muncitor în Oradea, revenit în vizită în sat, să-l întâlnească pe doctor și să stea de vorbă cu el. Devine astfel un intermediar în încercarea fruntașului țăranist de recrutare de noi membri pentru ideile sale. Este sigur faptul că inițiativa nu a plecat de la femeie, dar cert este că ea a insistat pentru respectiva întâlnire. "Gheorghe a' meu n-o vrut să meargă, că l-a prinde (pe Capotă - n.n.) și l-o aresta și pe el". La mijloc a fost poate și interesul său de mamă, dornică să-și vadă fiul urcat în ierarhia socială, dacă luăm în considerare promisiunea făcută de Capotă: "Că l-a pune în servici mare dacă s-a schimba regimul."¹²

Bătrână, la 94 de ani, Cătaș Onița era apăsată de remușcarea că fiul său a avut de suferit din cauza ei. Sugestiv este reproșul fiului său pe care ea însăși l-a reprodus: "Tu m-ai făcut, că m-ai mânat la el!" N-a fost un reproș care să-i despartă cu ură, relația lor fiind una normală dintre mamă și fiu. În fața conștiinței Cătaș Onița se justifică: "Eu am crezut că fac bine." Nu regretă faptul că s-a întâmplat ce s-a întâmplat cu ea, ci doar că fiul său a fost închis. Nu regretă, căci a ajutat un om care "o vrut binele la țâți". Pentru ea, Capotă "om bun o fost" și "o știut de tăte cele", amintindu-și că "îi păre tare bine că s-a schimba regimul".¹³

⁷ Margaret Niel, *Drama eliberării femeii*, București, 1974, p.86

⁸ Iosif Capotă era medic în Huedin și conducea organizația locală a P.N.Ț. În urma măsurilor pe care noile autorități începuse să le ia împotriva fruntașilor locali ai partidelor democratice, ca unul care se pronunțase deschis împotriva comuniștilor, urma să fie arestat. Avertizat din timp, acesta fuge și încearcă să se ascundă în mai multe sate din zona Munților Vlădeasa. Bucurându-se de o mare apreciere și de un prestigiu deosebit din partea țăranilor din zonă, ajunge după o perioadă în satul Brăișor, unde stă ascuns mai multă vreme. El are discuții cu mai mulți bărbați din sat, cărora le întrețină trează conștiința și-i îndeamnă să se organizeze în caz de nevoie, la venirea americanilor, să contribuie la răsturnarea regimului. În aceeași credință el multiplica la o mașină de scris manifeste pe care unii dintre cei mai siguri și mai curajoși vizitatori ai săi le răspândeau ori le lipeau pe garduri. Este descoperit de Securitate și arestat. Cu această ocazie mai mulți săteni sunt arestați sub diferite învinuiri și condamnați la ani grei de închisoare. Capotă împreună cu medicul Dejeu sunt împușcați la scurt timp după proces.

⁹ Mărturia Oniței Cătaș

¹⁰ Târgul de la Negreni, care are loc în luna noiembrie a fiecărui an.

¹¹ Mărturia Oniței Cătaș

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*

Durerea condamnării pe viață pe care a primit-o i-a fost accentuată de durerea faptului că odată cu ea au mai fost arestați fiul și încă doi frați ai săi: "Cât am fost io de năcăjâtă. Băiatul meu în pușcărie, eu în pușcărie, frații mei amândoi în pușcărie. Tot timpul am plâns."¹⁴ Natura sa de femeie a făcut-o să plângă nu doar pentru propria-i soartă, sau pentru a fiului său, ci pentru a întregii familii năpăstuite.

Multe dintre femeile rămase acasă după arestările soților lor, pentru participare sau complicitate la actele de rezistență împotriva comunismului, și-au găsit refugiu în lacrimi. Deși anchetate și cel mai adesea bătute ori intimidare prin amenințări grotești, ele nu și-au plâns numai durerea fizică sau teama, ci soarta pe care au avut-o soții și mai ales pentru grija familiei. Disperarea situației ajunge să le scoată din acea stare de acceptare a sorții și de refugiere în plâns și rugăciune. Aceste femei, închise în universul lor de lucruri și de rutină, neavând decât cultul datoriei, devin agresive atunci când, nu doar propria existență este periclitată, ci existența familiei și gospodăriei. Floarea Mititeanu din Rebra, înainte de a deveni agresivă, a trecut prin disperarea gestului sinucigaș: "Eu n-am ce să fac, decât să-mi iau copiii și să mă duc pe linie și să mă calce trenul cu copii cu tot. Eu nu mai pot din două mâhuri să-mi cresc copiii, să-mi țin bărbatu', să plătesc un plug, să plătesc o coasă."¹⁵ Aceasta, anchetată până atunci în repetate rânduri pentru plecarea soțului în munți, alături de căpitanul Leonida Bodiul¹⁶, devine temătoare căci în sat se răspândise zvonul că odată arestați bărbații fugiți, va urma arestarea femeilor: "Acum am terminat cu bărbații și începem cu muierile."¹⁷ Hăituită de autoritățile civile și muncită de gândul "că mă arestează și îmi rămân copii pe drumuri", Floarea Mititeanu are un moment de revoltă. Șicanată de un activist local, Emil Mureșan, "un țigănoi", care o amenința că îi va lua casa ori lucruri din casă răbufnește: "Da n-o vrut să mă lase în pace. Atunci m-am enervat și când o mai venit i-am spus: «Ști ce, ieși afară că cu ce am în mână îți dau în cap că-s în casă la mine!» Mi-am luat inima în dinți «Și dacă mai vi să știi că pun o oală de apă fierbinte și te opăresc. Să mă închidă, da știu că nu mai ești om în veci!»"¹⁸ Era un mare curaj, o asemenea amenințare la adresa unui activist, care printr-un denunț sau o mărturie (cel mai adesea mincinoasă) o putea da pe mâna Securității.

O atitudine identică are și Saveta Rus din Rebra, hărțuită de același personaj. Rămasă fără soțul, arestat din aceeași cauză, anchetată ea însăși pentru faptul că l-a întâlnit pe Leonida Bodiul, cu care era rudă, aceasta izbucnește chiar în fața procurorului: "Cine mai intră în casa me să mai ie ceva, că mă tot amenință că-mi iau casa să facă grădiniță, eu încă, să fiu afurisită de n-am să-i iau cu săcurea."¹⁹ Riposta identică față de secretara comunistă a Primăriei a fost în măsură să o înspăimânte pe aceasta. Anunțând-o că vine să culegă, toamna, din grădina lucrată de Rus Saveta, secretara este amenințată: "Domnă, fă bine și dute cu Dumnezeu, că eu m-am jurat că cine mai vine să intre în grădina și-n casa me, îl tau cu săcurea. Eu am arat, eu am căpălit, eu îl culeg." Este sugestivă, pentru felul în care a fost tratată, lipsa de indulgență, de iertare față de persoana secretarei: "să trăiască acuma, atâta aș bate-o, să o ducă cu salvarea de la mine."²⁰ Același poziție o are și în fața președintelui E. Mureșan, pe care îl atenționează în legătură cu intenția greșită de a-i confisca casa: "S-a judecat bărbatu meu, cu confiscarea averii, ce-i pe el întăbulat. El nu are nimic, numai ce-i pe el. Ce-i al femeii și al părinților nu-i confiscat." În cele din urmă, profitorii au dat în spate: "Am cules eu și nimeni n-o mai venit."²¹

Memoria Savetei Rus nu poate uita și ierta tratamentul aplicat ei de anchetatoarea care s-a ocupat de ea: "Dacă aș vede-o pe o domnă, ea mi-a dat bătăi, aș bate-o chiar dacă aș intra în închisoare." Ea își amintește că pe o altă femeie, Raveica Cârțu, au bătut-o până a înnebunit; au legat-o de păr la căpriori (grindă) și au maltrat-o.²²

Ca o notă, merită să amintim aici și soarta unei tinere fete Domnica Burdeț, liceeană la Năsăud. Tatăl său a fost unul dintre apropiații lui Bodiul. Acesta venea des în casa lor. Bărbat chipeș, căpitanul ar fi putut constitui o atracție pentru tânăra fată, la fel cum și aceasta putea să-l atragă. Existența unei idile reiese din mai multe

¹⁴ Unul dintre ei, aflat în bune relații cu Capotă, l-a adus în sat pentru a-l găzdui

¹⁵ Mărturia Floarei Mititeanu

¹⁶ Leonida Bodiul, ofițer în Garda Palatului Regal, în urma unui proces judecat în stare de libertate, se refugiază în zona Munților Rodnei, de unde era de loc. Cunosând transformările ce au avut loc în societatea românească, dar și încercările de organizare a unei rezistențe armate, începe să contacteze mai mulți cunoscuți pentru constituirea unui nucleu de rezistență, pe care îl numește "Garda Albă". Urmărit de autoritățile comuniste este prins și împușcat împreună cu alți doi localnici, care se manifestaseră ca opozanți vehemenți ai noului regim. Încă înainte de a fi arestat, sunt prinși mai mulți localnici, în special tineri, din Rebra, Rebrîșoara și alte sate din zonă.

¹⁷ Mărturia Floarei Mititeanu

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ Mărturia Savetei Rus

²⁰ *Ibidem*

²¹ *Ibidem*

²² *Ibidem*

declarații, fără însă a însemna mai mult. Arestată și învinuită că ar fi fost amanta lui Bodiș, Domnica este închisă mai mulți ani de închisoare, în timp ce tatăl său a fost împușcat în timpul procesului. Dintre cei intervievați, toți susțin că în urma analizelor și controlului la care aceasta a fost supusă, s-a dovedit că legătura celor doi nu a depășit stadiul unui flirt. Pentru vina că a fost plăcută de Bodiș sau pentru aceea că tatăl său făcea parte din "complot". Domnica Burdeț a făcut 7 ani de închisoare. În 1949 aceasta avea 16 ani, ceea ce face cam greu de crezut o asemenea legătură. În sentința Tribunalului din Cluj, aceasta era acuzată că la cunoscut pe Bodiș în 1946 și a întreținut corespondență cu acesta până în toamna anului 1948.²³

Curajul altor femei a mers mult mai departe. Au fost cazuri de reprezentante ale sexului slab, care au urcat în munte alături de tații, soții sau amanții lor. Așa a fost cazul Anișoarei Horescu, cumnată a legioanarului Spiru Blănar și fiică a lui Nicolae Horescu, care și-a urmat tatăl în Munții Banatului. Aceasta era studentă în anul II la istorie-geografie, la Universitatea din Cluj și s-a implicat în mișcările de protest ale studenților de aici. Mai mult, ea a fost călăuză pentru un grup de opozanți ai regimului. Căutată de Securitate, aceasta reușește să fugă la grupul condus de cumnatul său S. Blănar.²⁴ Stă în munți până la căderea grupului. Pentru ea plecarea a fost soluția pentru a scăpa de urmărire. Fugise desculță, în cămașa de noapte: "Parcă văd și-acum cum am străbătut calea până la sălaș. Era plin de spini. Tata și Spiru mi-au înfășurat picioarele în batiste Sătenii ne-au adus haine pentru noapte. Era frig. Pe mine mă ocroteau ca pe un copil. Eram singura femeie. Stăteam în umbra lor, mai ales când aveau loc înțeleștări între partizani și militari."²⁵ Chiar și în aceste condiții riscul era mare. Era un pericol în fiecare moment, căci în timpul ciocnirilor, scopul nu era neapărat de a-i captura vii pe fugari. Iată cum descrie Anișoara Horescu unul dintre momentele cele mai critice ale grupului: "În pădurile Teregovei ne-am înjghebat niște barăci, pe malul Timișului. Le-am acoperit cu frunze uscate. Atunci a plecat Spiru la Teregova și ne-am despărțit în două tabere. Teregovenii au coborât spre Teregova, iar ai noștri s-au întors spre Rusca. Atunci a fost cel mai grav moment al confruntării cu armata. Au și murit mulți. Pe Marițescu l-au împușcat în picior. Ninsese mult. Se făcuse ger. Am înnoptat într-o colibă din lemn. Ziua următoare, Spiru a hotărât să plece cu Berzescu, să se întâlnească cu ceilalți. Eu am rămas cu tata și cu Petre Berzescu. Atunci, în confruntarea cu armata, Caraiman a fost ucis, iar Spiru rănit la picior. Ninge fără milă. Aproape înotam în zăpezi. Lângă Comereva, în pepiniera Ocolului Silvic, ne-am oprit, plini de spaimă, după ce am aflat că Spiru a fost luat și Caraiman omorât. Presimțiri cumplite au pus stăpânire pe noi. Ni se pregătea sfârșitul. De cei din Teregova ne-am despărțit și am pornit-o înapoi spre Domașnea. Satul era înconjurat. Armata mișuna. Până-n capul satului am mers târâș prin zăpadă. (...) La scurt timp după ce pe Spiru îl condamnaseră la moarte și toți ai noștri au fost ridicați într-o noapte, tata și cu mine ne-am predat. Ce rost mai avea să-i chinuim și pe alții din sat?"²⁶ Anișoara este închisă pe o perioadă de 7 ani, din care cea mai mare perioadă a făcut-o la Mislea, la secret.²⁷ Avea 22 de ani. Când s-a eliberat împlinise 29.

Un caz asemnător este cel al Lucreției Jurj²⁸, care își urmează soțul fugit în munți unde se alătură grupului constituit în jurul Șușmanilor.²⁹ Mihai Jurj era pădurar în Răchițele. Cei doi se căsătoresc în 1947. Suspectat că îi ajută pe fugari, acesta este urmărit și se încearcă arestarea lui. Reușește să scape, dar autoritățile o arestează pe soția sa și pe tatăl acesteia supunându-i unei anchete. Lucreția îi aprovizionase cu mâncare și împreună cu Jenica, fiica lui Teodor Tăuaru le dădea de veste de prezența securiștilor cu ajutorul tulnicului.³⁰ Ea este eliberată în speranța că îi va conduce la fugari. Aceasta profită de situație și reușește să ajungă la grup, păcălind vigilența urmăritorilor. Rămâne alături de restul grupului până la prinderea lor.

Din toamna anului 1950 începe haiducia, o fugă și o hărțuială permanente, ce vor dura până în 1954. În acești 4 ani, limitele rezistenței umane - morale și fizice - au fost împinse mult peste obișnuit. Ne gândim la lunile de zile dormite în zăpadă, pe cetină de brad și cu Biblia în loc de pernă, sau la "infinitele" clipe de teroare

²³ Copia sentinței se află în Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj.

²⁴ *Rezistența anticomunistă din Munții Banatului*, coord. M. Milin, p. 6-7, 12; D. Magheți, *Spiru Blănar. Portret din fragmente salvate*, Timișoara, 1998, p. 20

²⁵ D. Magheți, *op. cit.*, p. 20

²⁶ *Ibidem*, p. 21

²⁷ Mărturia Mariei Blănar

²⁸ În anul 1992 apare în ziarul clujean NU un articol intitulat: *Singura mea crimă e că mi-am urmat soțul*, semnat de Dan Cureanu. Acesta se bazează pe mărturiile Lucreției Jurj.

²⁹ Teodor Șușman fusese primar în Răchițele (plasa Huedin). El se pronunță deschis împotriva comunismului, dar mai ales împotriva noilor reprezentanți locali ai puterii comuniste. Este arestat, dar apoi eliberat, după care pentru a evita alte neplăceri fugă în munți, urmat fiind apoi la scurt timp de fiii săi. Lor li se alătură mai mulți localnici. Șușman tatăl se sinucide în centrul localității Răchițele, în timp ce doi dintre băieții săi rezistă încă mulți ani, până în 1958, când înconjurați de trupele armate mor într-o șură aprinsă. Soția și ceilalți doi copii au fost arestați și închiși.

³⁰ Mărturia Lucreția Jurj

provocate de fiecare foșnet care putea însemna oricând, moartea. Cu toate acestea, în cei patru ani, nimeni nu a fost bolnav, nici măcar de un simplu guturai.

“Dacă nu reușeam să ne stabilim într-un loc, care să fie sigur mai multe zile, scormoneam zăpada sau pământul, fiecare cât să încapă singur. Noi le spuneam «catacombe» acestor găuri. Până ce trecea pericolul eram adăpostiți. Foc puteam face numai noaptea, fiindcă ziua riscau să fie reparați. Nici noaptea nu era sigur, dar aveam deja dexteritate de a face foc aproape fără fum. Ziua trecea citind Biblia în așteptarea soțului, care ținea permanent legătura cu ceilalți fugari. Deși locuiam alături de sălbăticiunile pădurii, de ele nu ne era frică. Ne era frică de oameni. Când locurile erau sigure nu aveam probleme cu hrana, oamenii de încredere ne dădeau tot ce aveau în casă, iar dacă nu ne puteam mișca, vânam.”³¹

Mărturia Lucreției Jurju este un document despre viața de zi cu zi a partizanilor și nu doar a sa. Descrierea sentimentelor care o încercaseră în acele momente este ilustrativă pentru trăirile oricărui alt partizan. Din multe încercări din care au scăpat, trei le consideră miraculoase: în '51 în apropierea comunei Feriu, în '52 când străbat fără să știe o zonă supravegheată și când sunt prinși într-o văgăună. În acest din urmă caz următorii lor se aflau foarte aproape. Strânseseră tot mai mult cercul. Soldații erau atât de mulți încât, deși distanța dintre ei nu era mai mare de cinci-zece metri, reușeau să formeze un lanț viu ce acoperea o distanță de câțiva kilometri. În aceste condiții, le părea imposibil să mai scape. Încercarea disperată reușește, dar cu prețul pierderii a doi dintre camarazi. Rămân patru: cei doi soți și frații Șuşman. Se refugiază într-o grotă, unde așteaptă soldații. La un moment dat, comandantul trimite unul în recunoaștere. Iată cum descrie acele interminabile clipe, Lucreția Jurj: “Nu am să-l uit niciodată, îi vedeam ochii albaștri și îi simțeam răsuflarea, fiindcă ajunsese la jumătate de metru de mine. Era clar că ne văzuse, deși era semiîntuneric. În acele momente, care mi s-au părut ani, cu toate că, probabil, trecuseră doar câteva secunde, așteptam cu mâinile pe trăgaci să tragă el primul. Nu mai respiram și inimile ni se opriseră în loc. Nu a tras, poate de frică că ar muri el, dar poate și din spirit de umanitate. A raportat comandantului că nu este nimic. Acesta i-a ordonat să descarce un încărcător în locurile unde nu are vizibilitate. A executat ordinul, dar a avut grijă să nu ne atingă. Așa am scăpat.”³²

După o perioadă, datorită unor neînțelegeri apărute între Mihai Jurj și cei doi frați, neînțelegeri care se datorau într-o oarecare măsură și prezenței Lucreției, aceștia se despart.³³ Pe soții Jurj³⁴ îi găsește toamna anului 1953 în zona cătunului Dealul Boții, unde primeau ajutoare și informații de la Oneț Roman Jurju din Răchițele (fratele lui Mihai). Acesta, trădat, este folosit de Securitate pentru a ajunge la fugari. Reușesc totuși să scape. Vor fi prinși în cele din urmă în august 1954 lângă Sudrigiu. Ea își amintește că a fost lovită cu patul armei în cap și își mai revine doar la sediul miliției din Beiuș. Soțul este rănit în cap. De la sediul miliției sunt despărțiți, Mihai Jurj fiind dus la Spital. Acesta va muri. Lucreția Jurj și Oneț Roman sunt judecați. Lucreția este condamnată la muncă silnică pe viață, în timp ce cumnatul său va fi executat la Beiuș (1955). La ultimul cuvânt la care a avut dreptul, Lucreția a spus: “Nu vă e rușine, singura mea crimă e că mi-am urmat soțul. Mai bine mă condamnați și pe mine la moarte.”³⁵ Închisă, va face greva foamei pentru a afla dacă soțul său mai trăiește. Dar în zadar.

Actul său a fost deopotrivă unul de curaj și de credință față de soț. A preferat, după prima anchetare să fugă la soțul său, fiind încredințată că situația se va îndrepta și nu va mai fi nevoită să îndure chinurile unei noi anchete. “Toți eram încredințați că situația nu putea dura mult timp astfel, așteptam ca țările apusene să ne elibereze...”³⁶ Această solidaritate este percepută pozitiv și de ceilalți membrii ai comunității. Mărturiile culese de la diverși martori (cu precădere indirecti), se desprinde ideea potrivit căreia cei doi conveniseră ca în cazul unei situații limită să-și ia viața reciproc. Astfel că femeia trebuia să tragă prima, iar apoi, bărbatul fiind mai rezistent să facă la fel. Ajunși în această situație, se pare că doar Lucreția a reușit să tragă, fără a lovi mortal, după care au fost prinși. Cert este că cei doi și-au trăit doar 7 ani din căsnicie, din care cea mai mare parte hăituiți.

O situație mai aparte o reprezintă cazul Minei Ilieș (n.Neag) din Răchițele, care a fost implicată într-o oarecare măsură în cazul “grupului Șuşman”. Aceasta a copilărit cu Teodor Șuşman, fiul cel mare al fostului primar, cu care, își amintește ea, “am păscut vitele împreună”. Ajunși la vârsta adolescenței între cei doi se înfiripă o idilă, curmată de decizia acestuia de a-și urma tatăl în pribegie. Datorită legăturii dintre cei doi, de care știa întreaga comunitate, Mina este anchetată. După această primă experiență va părăsi satul ajungând la Reșița pe șantier, însoțită de o prietenă. Pentru a-și pierde urma se stabilește la Văliug și de aici în Muntele Semenic.

³¹ Mărturia Lucreția Jurju; vezi și NU, nr.73/1992

³² Mărturia Lucreției Jurj

³³ Informația este datorată mai multor persoane intervievate în legătură cu activitatea Șuşmanilor. Cunoscându-i foarte bine pe Șuşmănești, declarația în acest sens a Minei Ilieș (n.Neag) merită reținută.

³⁴ Cei doi frați mor în 1958

³⁵ Mărturia Lucreției Jurj

³⁶ *Ibidem*

După mai bine de un an și jumătate se întoarce acasă. Cei doi se reîntâlnesc fără prea mare greutate: “mergeam după zmeură și-i întâlneam”. O fire mai curajoasă, cu aplecare spre aventură, Mina continuă să îl vadă periodic pe Teodor Șuşman. Declarația ei este revelatoare în acest sens: “până când o murit am știut de ei”. Chiar și după ce s-a căsătorit, cu un milițian, aceasta a continuat să îl întâlnească pe Teodor Șuşman.³⁷ Chestionată în legătură cu unele dintre momentele de istorie ale grupului răspunsurile ei sunt întărite de dezvăluirea sursei “de la bandă”; “cum vă povestesc eu, așa îmi povesteu ei mie”.³⁸ Intimitatea de care se bucura în raport cu cel puțin o parte a grupului (cu cei doi frați) a făcut-o părtaşă la această aventură. Era foarte bine informată despre actele săvârșite de aceștia. Așa de pildă în legătură cu “atacul” casierilor de la Stâna de Vale ea ne spune: “Am știut de Bortoș, cel care i-a condus când or dat lovitura la casierii de la Stâna de Vale, da din gura me nu s-o auzit nimic, măcar că o venit apoi veterinar la noi în sat.”³⁹ Deși a fost anchetată în repetate rânduri, “n-am atâta păr pe cap de câte ori m-o dus la cercetare”, ea a știut să spună doar atât cât să nu o inculpe, ori să nu fie considerată trădătoare. Interesantă este situația în care fratele ei a fost condamnat la 10 ani închisoare pentru nedenumțare, ea aflând doar la proces de implicarea lui. Faptul că nici unul nu știa de celălalt că este implicat, constituie o dovadă a modului în care funcționa conspirativitatea în comună.

Poziția sa în rețeaua oamenilor de încredere era una sigură, căci aici își găsește adăpost pentru o perioadă mai lungă Roman (Oneț) Jurju, fratele lui Mihai Jurju. De asemenea, Teodor Șuşman îi arată locurile unde ascunseseră “prada” după devalizarea unor cooperative din zonă. Faptul că a fost o prezență consistentă în economia evenimentelor o dovedește și confruntarea la care este supusă după capturarea Lucreției Jurj.⁴⁰

Firea ei, lipsită de prejudecăți a scăpat-o din încurcături. Anchetată la Huedin, de către un ofițer, Mina povestește cum a scăpat de acesta: “O zâs cătă mine anchetatorul: «Tu, fir-ai a dracului, că n-ai nici rușine, nici frică în tine, fostu-țo Șuşman drăguț?» Fost - i-am răspuns eu. «Și ficiorii?» - Și! «Datu-le-ai la tăți?» - Dat și-o mai și rămas!” Acest gen de răspuns l-a demobilizat pe anchetator. Profitând de un moment de neatenție a fugit din birou, până la col.Nedelcu, pe care îl cunoscuse de mai multă vreme, căruia îi relatează ce gen de întrebări i s-a pus. “Domnu colonel m-ai dat la omul ăla să mă ancheteze și uite ce mă întreabă el.” Nemulțumit de turnura pe care o luase ancheta, acesta îi pune punct. Într-o situație asemănătoare este pusă cu ocazia altei cercetări. Ancheta se desfășura în internatul de băieți a școlii din Huedin. Aici, ofițerul anchetator (Gașpar) “în loc să mă întrebe ce-l interesează pe el -își amintește Mina Ilieș - s-a apucat să alerge după mine prin cameră. Zic: «Vezi geamul ăsta, pe acolo trec cu pantoful!» A renunțat.”⁴¹

După toate peripețiile avute, Mina a scăpat doar cu aceste anchete, nefiind condamnată. După ascultarea povestirii vieții ei, nu mai surprinde afirmația: “Pe de-o parte nu-mi pare rău că m-or purtat atâta, că batăr mi-or deschis un pic ochii și o școală a vieții, că numai la vaci și la oi am stat toată viața mea.”⁴²

Au existat, cum e și firesc, cazuri în care plecarea în munți a fost determinată și de alte considerente, cum ar fi cele de natură pur personală. Dar, și aceste excepții s-au integrat în cele din urmă în sistemul mai mult sau mai puțin complex al rezistenței din zona respectivă. Așa de pildă s-a întâmplat cu Dumitru Mutașcu (zis Fus) din Verendin.⁴³ Acesta, deși căsătorit și cu familie (avea peste 45 ani) intră în conflict cu noul primar (susținut de comuniști), din cauza unei femei-adulterine din sat. Soțul acesteia, profitând de lipsa de popularitate a lui Fus, datorată intransigenței sale în cele două calități pe care le avea oficial în sat, împins și de primar, încearcă să se răzbune pentru infidelitatea soției. În final, acesta este rănit de foc de armă de către Fus. Arestat și închis la Lugoj, Mutașcu fuge împreună cu un alt personaj devenit celebru, domășneanul Gheorghe Șerengău, pedepsit pentru crimă.⁴⁴ Cei doi se refugiază în munți, unde existau deja organizații de partizani, intrând în grupul condus de colonelul Uță⁴⁵ La scurtă vreme îi va urma și femeia în cauză, numită de săteni Boboanța (Matei după numele soțului). Femeie măritată, ea a ales varianta de a-și urma iubitul: ”O avut bărbat bun, o trăit bine, numai i-o

³⁷ S-a căsătorit în 1954 cu sergentul major Ilieș, care a venit în Răchițele în 1953 ca ajutor de șef de post. Acesta a fost detașat în 1955 la Reghin. Mina nu îl va urma, vizitându-l însă des.

³⁸ Mărturia Minei Ilieș

³⁹ *Ibidem*

⁴⁰ *Ibidem*

⁴¹ *Ibidem*

⁴² *Ibidem*

⁴³ Dumitru Mutașcu era agent agricol și instructor militar pentru comună.

⁴⁴ Mărturiile lui Petru Popescu și Ioan Gaiță din Verendin

⁴⁵ Colonelul Uță a fost prefect regal al județului Caraș. Se retrage în munți pentru a organiza rezistența armată împotriva noilor autorități. El încearcă să realizeze un front comun, ținând legătura cu grupul comandorului Domășneanu, cu cel al lui Spiru Blănaru sau cu teregovanii conduși de notarul Ionescu. Are legături și cu organizația PNT Lugoj. Este rănit într-o ambuscadă și este capturat de Securitate. Va fi executat în Pădurea Verde, la Timișoara.

trăbuit Fus.⁴⁶ Aceasta va face parte din grup până la căderea lui Uță. Rolul ei consta în a pregăti mâncarea pentru partizani. Se pare că între unii membri ai grupului și Fus au apărut divergențe din cauza ei. Probabil că statutul ei dobândit încă din sat, ca femei ușoară, dar și abstenența la care erau constrânși bărbații o puteau transforma în obiect de dispută.⁴⁷

După căderea lui Uță și uciderea altor partizani, grupul se dăstramă. Fus, Șerângău și Boboața rămân împreună, continuând să se ascundă. După câțiva ani, în care puțini au mai știut de cei trei, pădurarul din Ocolul silvic Teregova anunță Securitatea că o femeie s-a prezentat la el și i-a cerut să cheme autoritățile pentru a-l prinde pe Fus. Aceasta era Boboața. Sosite la fața locului, trupele de Securitate îl găsesc pe Fus înjunghiat. După declarațiile Boboaței și ale altor martori sosiți în acele momente la fața locului, Șerângău "a dat cu securea în Fus după neînțelegeri". Ea s-a înțeles cu acesta să-l dea prins.⁴⁸ Neînțelegerile dintre cei doi au avut, după unele păreri, drept cauză tocmai persoana ei.⁴⁹ Conform spuselor lui Ioan Gaiță din Verendin, care a aflat de la un jandarm alături de care a fost internat mai târziu în spital, și care fusese de față la prinderea lui Fus, acesta din urmă era tăiat la burtă, fără însă a fi mort. Acesta îi povestise că puteau să trăiască în acea ascunzătoare 5-6 ani fără să fie găsiți.⁵⁰ Au fost prinși în 1954, la Cleatu Popei în Semenici.⁵¹

Cu tot gestul său, Boboața a fost condamnată la 15 ani închisoare. După eliberare s-a întors în sat trăind într-o relativă izolare. Părerea despre modul în care arăta aceasta diferă: bărbații⁵² o descriu ca fiind "întă, frumușică. Era ca lumea, subțirică, dezghețată"⁵³; femeile, dimpotrivă o considerau "o muiere slabă, întă. Nici oăchii nu-i stăteu bine în cap. Umbla îmbrăcată țărănește". Diferența din felul în care au perceput-o femeile, diferit de bărbați, se datorează poate și faptului că aceasta se încurcase cu alții, motiv pe care lumea satului, mai ales cea feminină, îl trecea mai greu cu vederea.

Acest personaj feminin are mai degrabă caracter negativ, prin comportamentul său. Prezența sa în mișcarea de rezistență se datorează unor slăbiciuni omenești. Este de reținut că rolul său a fost unul de dczagregare, la început în comunitatea din care făcea parte, apoi parțial în cadrul grupului de partizani, pentru ca în final să devină subiect de dispută între cei doi camarazi. Dealtfel, ultima parte a aventurii celor trei, după capturarea col. Uță, activitatea lor, a fost doar una strictă, de conservare a libertății lor și așa destul de mărginită.

Un personaj deosebit de controversat, prezent în mișcarea de rezistență din zona Huedinului, a fost Raluca Ripan. Aflată în acei ani în Săcuieu (plasa Huedin), ca dăscăliță, aceasta locuia în gazdă la familia Potra. Între aceasta și Aurel Potra s-a stabilit, conform unor mărturii, o relație de concubinaj.⁵⁴ Ultimul intră în legătură cu un grup de patru legionari sosiți din București, pentru a organiza în zonă un punct de rezistență. Conducătorul acestui grup a fost căpitanul de marină Gheorghe Gheorghiu Mărăști.⁵⁵ Atrasă în această mișcare conspirativă, datorită relației dintre cei doi, Raluca Ripan s-a arătat interesată de preocupările din grup. Se pare că ea a cusut drapelul organizației autointitulată *Credință, Cruce și Spadă*.⁵⁶

După cele câteva acțiuni ale grupului de rebeli, Securitatea se alertează și începe urmărirea. Sunt arestați toți cei implicați, mai puțin Raluca Ripan. Acest fapt ridică semne de întrebare pentru mulți dintre cei în cauză, sau pentru membrii familiei acestora. Suspiciunea plană în aceeași măsură și asupra preotului Mereu care fusese arestat cu puțin timp înainte ca suspect. Nu vom intra în amănunte, căutând să elucidăm cazul trădării, ci reținem

⁴⁶ Mărturia Anei Mutașcu

⁴⁷ Mărturia lui Petru Popescu

⁴⁸ Mărturia lui Petru Popescu

⁴⁹ Mărturiile lui P. Popescu, M. Șerengău, If. Busuioc ș. a.

⁵⁰ Mărturia lui Ioan Gaiță

⁵¹ *Rezistența anticomunistă...*, p. 189

⁵² Încercând să depistez cât mai mulți martori care să ne relateze despre evenimentele din acea vreme am avut ocazia să discut cu mai mulți bătrâni din Verendin, care își mai aminteau de Boboața, percepția lor fiind însă diferită.

⁵³ Mărturia lui Petre Popescu

⁵⁴ Mărturia lui Ioan Gordan din Bologna

⁵⁵ Acesta a înființat aici gruparea "*Credință, Cruce și Spadă*" (sau după alții "*Cruce și Spadă*"). Sprijiniți de A. Potra, bun cunosător al zonei, aceștia și-au construit mai multe adăposturi. Ei au atras de partea lor mai mulți săteni din Săcuieu. Printre acțiunile lor s-a numărat și atacul la un depozit de alimente de la Sâncraii, pe care a vrut să-l incendieze, dar au renunțat, amenințând doar că dacă cerelele adăpostite acolo nu vor fi distribuite țăranilor le vor da foc. Se încearcă atragerea unui număr cât mai mare de sprijinitori ai acțiunii lor. Este organizată o adunare, la care participă mai mulți locuitori din satele din zonă, după unii 30-40, după alții în jur de 60. La câteva zile după aceasta încep arestările. Toți cei arestați au fost închiși pe perioade mai mari sau mai mici de timp. În zonă urmau să vină și alți legionari din București, dar au fost arestați în gară în Huedin. În privința trădării există mai multe păreri, aceea potrivit căreia ar fi trădat Raluca Ripan, o a doua care îl inculpa pe preotul Mereu și o alta în care se susține că trădarea s-a produs încă de la București.

⁵⁶ Mărturiile lui Ioan Gordan (din Bologna) și Traian Pașca (din Săcuieu)

doar mărturiile unor participanți direcți la acele evenimente.⁵⁷ Păreră este unanimă, că aceasta a trădat, căci dascălița era căsătorită (sau era în relații de rudenie) cu un procuror din Cluj. Prin acesta ea ar fi fost contactată de Securitate.⁵⁸ Faptul că nu a fost arestată este motivat de unul dintre săteni, prin explicația că Potra și-ar fi înscenat plecarea în munți cu grupul ca pe o răpire, pentru a-și proteja familia și iubita, dar și prin aceea că el a declarat că Raluca nu era implicată în complot, neștiind prin urmare nimica.⁵⁹

Surprinderea multora dintre cei implicați a fost mare atunci când, reveniți din închisoare au aflat că personajul feminin implicat în acțiunea subversivă ajunsese în poziții importante în ierarhia universitară (este pentru un mandat Rector al Universității clujene). Pentru mulți dintre aceștia cariera de savant de renume mondial, titlul de academician aveau ca punct de pornire "momentul Săcuieu". Era greu de acceptat, într-o societate în care femeile aveau de luptat în primul rând cu prejudecățile existente despre satul lor, că o femeie putea ajunge și altfel la aceste performanțe.

Este greu de stabilit adevărul în condițiile în care avem de navigat între subiectivismul mărturiilor orale ale țăranilor din Săcuieu și între biografiile contrafăcute ale demnitarilor din perioada comunistă. Reținem doar participarea, chiar și pasivă, la evenimente, pe fondul unei legături amoroase cu unul dintre liderii grupului. În numele acestei legături fiecare din cei doi au riscat: ea prin adeziunea (limitată?) la acțiune, el prin acoperirea și declarația favorabilă ei.

După parcurgerea unor exemple de participări la evenimentele acelor ani tulburi din istoria României, din rândurile femeilor, nu ne vom grăbi să tragem concluzii de pe urma cărora să dăm verdicte, ci ne mărginim să ne expunem o părere personală, ca punct de plecare în aprofundarea subiectului. Femeile plecate în munți, n-au făcut-o în ideea emancipării în fața bărbatului printr-o adoptare a comportamentului masculin, ci într-o măsură identică de solidarizare cu soțul, tatăl, iubitul și din nevoia propriei salvări. Gestul acestora nu a fost, ceea ce Mathilde Niel numea, "protestul viril" al femeii, printr-o încercare de apropiere a valorilor masculine,⁶⁰ ba chiar a fost o urmare a bărbatului, ca femeie în înțelesul sintagmei "la bine și la rău".

Făcând parte dintr-o societate tradiționalistă, care prin moravuri și organizare socială excludea femeia din viața profesională și politică, limitând promovarea femeii, reprezentantele sexului slab au manifestări ce le aduc la același nivel al comportamentului masculin; vor deveni pentru perioade mai lungi sau mai scurte stâlpii familiilor lor, fiind nevoite să țină gospodăria, să crească copiii și să îngrijească bătrânii; vor urca alături de bărbați în munți, învățând să mănuiască arma ori vor suporta bestialitatea anchetelor, iar mai apoi rigorile închisorilor comuniste.

Putem considera că pentru mai bine de un deceniu are loc o defeminizare a femeii: pe de o parte impusă de politica de represiune, iar pe de altă parte acceptată. În primul caz intră femeia simplă care își are aria de manifestare limitată: închisoare sau munca la câmp, în gospodărie pentru întreținerea copiilor, a părinților, aflată în așteptarea (uneori zadarnică) revenirii soțului închis. Este de fapt o dublă aservire a femeii, în câmpul muncii și în lupta cotidiană pentru supraviețuirea familiei.⁶¹ De partea cealaltă se situează femeile înregimentate principiilor comunismului stalinist: după modelul Anei Pauker sau Suzanei Părvulescu. Tunsura scurtă și îmbrăcămintea atât de apropiată de cea masculină erau o repudiere a feminismului. Bărbătoasele "tovarășe" de partid și/sau de viață, nu erau doar o ficțiune: portretele lor se etalau cu ostentație pe toate zidurile, biografiile lor eroice și asexuale erau propuse drept exemplu, soliditudinea lor militantă, care nu recunoștea decât o singură familie, cea a partidului, ar fi trebuit să stârnească emulația ambelor sexe: a bărbaților, provocându-i, a femeilor, oferindu-le un model. Aici, propaganda comunistă venea și cu alte exemple demne de urmat de femeia comunistă, care s-a sacrificat pentru idealurile marxist-leniniste, în față plutoanelor de execuție (Donca Simo, Tereza Ocsko, Ada Marinescu, Lili Paneth, Elisabeta Naghi)⁶² sau a celor înrolate în Divizia "Tudor Vladimirescu".⁶³ Modelul unei egalități mecanice a sexelor - revendicată mai degrabă pentru femei decât de femei - este deja instalat în discursul "mobilizator" al anilor '50, cu eroizarea femeilor practicând profesii tradițional masculine, de la siderurgie și muncă în subteran la chirurgie și științe experimentale.⁶⁴

⁵⁷ În ziarul clujean NU a apărut un articol care o incrimina pe Raluca Ripan, atât ca participantă la o organizație legionară, cât și ca trădătoare. Ultimul ei act fiind considerat punctul de plecare în cariera ei viitoare.

⁵⁸ Mărturia lui Gh.Paşcalău, Tr.Paşca (ambii din Săcuieu) și Ioan Gordat (Bologa)

⁵⁹ Mărturia lui Tr.Paşca

⁶⁰ M.Niel, *op.cit.*, p.172

⁶¹ Z.Petre, *Promovarea femeii sau despre destructurarea sexului feminin*, în *Miturile comunismului românesc* (red.L.Boia), București, 1995, p.32

⁶² vezi vol. *Luptători pentru pace, socialism și fericirea poporului*, București, 1955, vol.I

⁶³ C.Ucrain, *În numele patriei*, București, 1957, p.15

⁶⁴ Z.Petre, *op.cit.*, p.26

În ciuda principiilor enunțate de ideologia comunistă în privința egalității între sexe, defeminizarea femeii va continua și în anii de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

WOMEN IN THE MOVEMENT AGAINST COMMUNISM

(Abstract)

Woman had an important part in the movement against comunism. A lot of women were present in the mountains (Anișoara Horescu, Maria Matei, Lucreția Jurj) within the resistance groups or as victims of the resistance movements, as wives, daughters, sisters of those implicated (Onița Cătaș, Saveta Rus, Domnica Burdeț). Their attitudes were different but equal from the point view of the importance.